

הרב נעם אלטמן

חוק איסור לשון הרע אל מול הלכות לשון הרע

הקדמה

מאמר זה בא להציג כמה מן הפערים המשמעותיים הקיימים בנושא לשון הרע, בין חוק איסור לשון הרע (תשכ"ה - 1965) ובין הלכות לשון הרע. להלן דוגמאות לפערים בין החוק ובין ההלכה, בין הכרעה אנושית ובין צדק אלוקי.

א. לשון הרע על ציבור

בשנת 2002, הפיק הבמאי מוחמד בכרי את הסרט: ג'נין ג'נין. לדברי יוצריו הסרט מתעד את פעילות צה"ל בג'נין במהלך מבצע "חומת מגן". המועצה לביקורת סרטים אסרה את הקרנתו בתואנה שמדובר בסרט תעמולה חד צדדי אשר מסלף את העובדות ומציג תמונה מעוותת. בית המשפט ביטל את החלטת המועצה וקבע שאין לאסור את הקרנת הסרט, בשל ערך 'חופש הביטוי' וכך נאמר בהחלטת בית המשפט (בג"ץ 316/03):

לחופש הביטוי יינתן מעמד בכורה גם במקום שחופש זה מנוצל לפגיעה ברגשות, ואפילו מדובר בפגיעה ממשית. רק במצבים חריגים וקיצוניים, שבהם הפגיעה היא מעבר לסף הסיבולת האנושית שראוי לשאתו במשטר דמוקרטי ושעלול להפר באופן ממשי את שלום הציבור ואת הסדר הציבורי, יהא מקום להגבלה מידתית של חופש הביטוי כגון מצבים של משבר או חירום לאומי.

נמצא כי עמדתה של מערכת המשפט המודרנית היא שאין לצנזר סרט, גם אם הוא מוציא את דיבת חיילי צה"ל, מעוות ומשקר ביודעין, ואינו מציג את העובדות לאשורן. כל עוד לא נמצאה פגיעה ממשית בשלום הציבור. חיילי המילואים שנלחמו בג'נין סירבו לקבל עוולה זו, וערערו על החלטת בית המשפט¹. מחד, השופטים קיבלו עקרונית את הערעור, והסכימו עם הלוחמים שהסרט מוציא את דיבתם רעה. מאידך, הם דחו את הערעור, בהסתמך על סעיף 4 לחוק איסור לשון הרע התשכ"ה - 1965, וזו לשון החוק:

לשון הרע על חבר בני אדם או על ציבור כלשהו שאינם תאגיד, דינה כדין לשון הרע על תאגיד, אלא שאין בה עילה לתובענה אזרחית או לקובלנה, ולא יוגש כתב אישום בשל עבירה לפי סעיף זה אלא על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בהסכמתו.

1. ע"א 8345/08.

כלומר, מאחר שהסרט לא הוציא דיבתו של חייל מסוים אלא של כל חיילי צה"ל שנלחמו בג'נין, מפרסם הסרט חסין מפני תביעה על מעשיו. לפי חוק איסור לשון הרע הוא אינו בר ענישה, ולא יצטרך לשלם על הדיבה שפרסם. אמנם המחוקק אפשר לחרוג מכך בהחלטת היועץ המשפטי לממשלה, אך למעשה החרגה זו לא נעשתה מעולם, והריק המשפטי ניצב במלוא חריפותו. לדידו של החוק, אין איסור לבזות ולגנות את הציבור, כל עוד אין התייחסות לאדם ספציפי.² חוק איסור לשון הרע הביא את גלגלי השיניים של טחנות הצדק במדינת ישראל לכרוניקה של שלוש ערכאות משפטיות, ולשיהוי של לא פחות משבע עשרה שנים, עד אשר הושג הצדק, בדמות חייל מילואים שמופיע בסרט לחמש שניות. בעקבות זאת ניתן היה לטעון³ שהסרט פוגע בו אישית, הקרנת הסרט נאסרה ונקבעו פיצויים.

כך החוק, בעוד שבהלכות לשון הרע יש איסור מפורש לפרסם לשון הרע על ציבור. יתרה מזאת, איסור זה אף חמור יותר מאמירה על יחיד. כך כתב ה'חפץ חיים' (לשון הרע כלל י סי' יב):

וכל שכן אם מבזה עבור זה סתם לכל העיר בודאי עון פלילי הוא, כי איסור לשון הרע אפילו על אמת שכתבנו למעלה הוא אפילו אם מספר על איש פרטי, וכל שכן על עיר שלימה שבישראל המחזיקים באמונת ה', ודאי עון גדול הוא.⁴

ב. פומביות הדין

בשל חשיבות ערך 'זכות הציבור לדעת', קבע המחוקק (חוק יסוד: השפיטה סעיף 3) את עקרון 'פומביות הדין' וזו לשון החוק:

בית משפט ידון בפומבי, זולת אם נקבע אחרת בחוק או אם בית המשפט הורה אחרת לפי חוק.

כלומר, ככלל, דינוי בית המשפט פתוחים לציבור הרחב, אין כמעט דיונים חסויים וכל מי שחפץ יכול להיכנס לאולם המשפט ולהישחף לדין המשפטי המלא, ללא צנזור שמות הנידונים או נתונים אישיים, למעט מקרים ייחודיים. כתוצאה מכך, כיום ניתן למצוא בספריות המשפטיות וברשת האינטרנט את רוב הפרוטוקולים מדינוי בית המשפט, כולל שמות מלאים ותיאורים פרטיים ואישיים.⁵ יתרה מזאת, בעקבות עקרון 'פומביות הדין', לא רק צנעת הפרט נפגעת, אלא שהנאשם גם מונצח לדיראון עולם, שמו ומעשיו אינם

2. בעובדה דידן, לא עזרה העובדה שחבר הכנסת דאז נתן שרנסקי פנה אישית ליועץ המשפטי לממשלה כדי שיפתור את הבעיה. האחרון השיב כי 'המדיניות הנקוטה מאז חקיקת החוק ב-1965 היא שלא לעשות שימוש בסעיף זה (לשון הרע על ציבור) ואיננו רואים, עם כל שאט הנפש כלפי דברים שבסרט, לשנות ממנה לעת הזאת'. להרחבה ראה: נעם סולברג, 'לשון הרע על ציבור', גיליון פרשת השבוע, פרשת בשלח (תשס"ד) גיליון 155.

3. ע"א 1726/21.

4. כן ראה בספר פלא יועץ, ערך לשון הרע: 'ואם גדול עונש לשון-הרע להמדבר על היחיד, על אחת כמה וכמה רעה כפולה ומכופלת למדבר על הרבים'.

5. להרחבה ראה: תומר מוסקוביץ, 'ההגנה על הפרטיות בפרסומי בתי המשפט - האם ראוי לפרסם שמות בפסקי דין', משפטים יח (תשמ"ח - תשמ"ט) עמ' 431-446; הרב ד"ר ירון אונגר, 'פרסום פסיקה בענייני משפחה', הלשכה המשפטית של הכנסת - <https://katzr.net/f480ec>.

נמחקים מזירת האינטרנט, הם זמינים לכל דורש, גם אם הנאשם חזר בתשובה שלמה ותיקן את דרכיו. מנגד ניצב המשפט העברי. בית הדין אינו פותח את שערי הדיונים לכל מאן דבעי. הבירור המשפטי נעשה באופן פרטני ללא נוכחים, כדברי חז"ל (משנה סנהדרין פ"ג מ"ו): 'כיצד בודקים את העדים? היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן ומוציאין את כל האדם לחוץ'. וכן כתב בשו"ת 'בנין אב' (ח"ג עמ' רצו) שיש איסור לשון הרע בשמיעת הנעשה בבית הדין:

ולפי דברינו יוצא להלכה למעשה שסתם ישיבה בבית המשפט זוהי קבלת לשון הרע... וקל וחומר לעיתונאים והולכי רכיל שיש לאסור ישיבתם במקום, לפי שכל ישיבתם לצורך קבלת לשון הרע.

הרמב"ם (הל' תשובה פ"ז ה"ח) כתב: 'וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירן לפניו כדי לביישו'. וכן נקט ה'חפץ חיים' (לשון הרע כלל ד ס' א). נמצא שלפי המשפט העברי, אסור לפרסם את שמות הנידונים ופרטיהם בפסקי הדין כדי לא לביישם, אין תועלת בכך אלא מציצנות וחדירה לרשות הפרט. בנוסף לתמריץ שלילי לתקן את שהיה, שהרי פשעי העבר חקוקים לנצח באינטרנט.⁶ משום כך נקבעה שמירת החשאיות במערך בית הדין (תקנות סדר הדין התשפ"ב, לכתחילה - מערך בתי הדין לממונות, פט"ו סעי' 103):⁷

הצדדים ובית הדין ישמרו על חשאיות הדיונים והמסמכים שהוגשו כחלק מההליך... בית הדין יהיה רשאי לפרסם את פסק הדין, לאחר השמטת שמות בעלי הדין.

ג. 'כביש עוקף חוק'

חלק עיקרי בעבודת התקשורת המודרנית בעידן האינטרנט והרשתות החברתיות, הוא המרדף אחר הבלעדיות ולהיות הראשון שיצליח לפרסם. על כן מתחרים ביניהם אמצעי התקשורת, מי יוציא ראשון את הידיעה החדשותית לעיני ולאוזני הציבור. במצב זה, לעיתים נעשה בירור שאינו ממצה, וטרם הושגה ודאות על העוול שנעשה. אמצעי התקשורת 'פותרים' בעיה זו מצד החוק, באמצעות הוספת המילה 'לכאורה'. תוספת זו יכולה להגן מפני תביעה משפטית, אולם מאחר שהצרכן מתייחס לכך כדבר ודאי, פתרון זה אינו מועיל לנפגע. כמו כן, נוהגים אמצעי התקשורת להוסיף או להחסיר פרטים, לצבוע ולנפח את המקרה, עקב שיקולי רייטינג. בנוסף, כיום לקחה לעצמה התקשורת את תפקיד 'מעצבת דעת הקהל', וככזו לעיתים לא מדובר רק בפרסום גרידא של העוולה שנעשתה, אלא גם על תוספת פרשנות ונתינת ביאור על המצב. יתרה מזו, לעיתים

6. בניגוד לדרך התורה שלא לפרסם את החוטא כשאין צורך, כדברי אור החיים, ויקרא כד, י: 'ואין הקדוש ברוך הוא חפץ לגנות אדם, ומה גם בתורה שנשאר הרושם לעולם ועד'. להרחבה ראה: הרב פרופ' נחום רקובר, 'תקנת השבים - מעמדו של עבריין שריצה את ענשו', ספריית המשפט העברי (תשס"ז) עמ' 107-85; ובסיכום המחקר, עמ' 491 כתב: 'אין לספק מידע על עברו הפלילי של האדם. אדרבה, יש לאפשר לו, ואף לסייע בידו, לפתוח דף חדש בחייו; ובעמ' 496 כתב: 'סוף דבר: זכותו של העבריין לחזור למוטב ולצפות פני עתיד טוב יותר, נקי מכתמי העבר, היא אחת מעיקרי זכויות האדם, ויש להגן עליה בדרכים היעילות ביותר'.

7. <https://katr.net/a5df91>

מובאים בתקשורת ציטוטים מעוותים ומגמתיים, שמטרתם להכפיש ולצבוע בשחור אנשים או ציבורים מסוימים.⁸ נמצא שהתקשורת טשטשה את הגבול בין עובדות לפרשנות. כך למעשה נוצר לאמצעי התקשורת מסלול עוקף לחוק איסור לשון הרע, ויד חופשית בפרסומיהם. עמד על כך הרב שלמה אבינר (טהור שפתיים עמ' 213):

אמנם כלי התקשורת מצאו את השיטה להגן על עצמם מתביעות לשון הרע הם מתנסחים בלשון מעורפלת 'נודע לי ממקור מוסמך...' 'בסביבתנו של פלוני אומרים כך...' 'מקורביו טוענים...' - יש להם רשימה של עשרות ביטויים מעורפלים שכאלה, ביטויים שמהווים ביטוח מתביעות אפשריות ומסייעים להם לטשטש בפני הקורא את העובדה שאין לידיעה בסיס מהימן של ממש.

מנגד, ההלכה מכלילה גם אמירות שלא נאמרו בצורה ישירה, או ללא כוונה להזיק באיסור לשון הרע כפי שכתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ז ה"ד):

ויש דברים שהן אבק⁹ לשון הרע... וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה... וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא אלא כשממחין בו אומר איני יודע שדבר זה לשון הרע או שאלו מעשיו של פלוני.¹⁰

הרי ששינוי מטבע הלשון, או פרסום תמים ללא כוונת שנאה, מהווה לפי המשפט העברי איסור הלכתי. לא רק דיבור ישיר הוא בעייתו, גם דיבור ציני, רמיזות, ודיבור שממנו עולה שיש פגם בפלוני הוא בעייתו. טהרת הלשון הנדרשת היא גבוהה, לאור רצון התורה ליצור חברה נקיה כמה שיותר מבעיות הדיבור.

ד. הגנת 'אמת דיברתי' ו'תום לב'

זאת ועוד, שתי הגנות בחוק איסור לשון הרע, הופכות אותו לרוב 'אות מתה' במשפט הפלילי כיום. ראשונה היא הגנת 'אמת דיברתי', לפיה כל עוד הפרסום אינו שקרי, אין לחייב את המפרסם, למרות חסרון התועלת. פרצה שנייה היא הגנת 'תום לב', לפיה כל עוד פרסום לשון הרע לא נעשה בכוונה להזיק, אין להעניש על הפרסום.¹¹ לעומת זאת הלכות לשון הרע קובעות כי גם דברי גנאי ללא תועלת, הגם שהם אמת, אין לפרסמם. כדברי ה'חפץ חיים בהלכה הראשונה בספרו: 'איסור לספר בגנות חבירו אפילו על אמת גמור וזה נקרא בפי חז"ל בכל מקום לשון הרע', היתר פרסום לשון הרע בהלכה מוגבל למקרי תועלת בלבד, כלומר היות הפרסום אמת אינו תנאי מספיק להפצתו, ללא גרימת תועלת לציבור. נמצא שלפי המשפט העברי יש לחייב על פרסום שלילי, הגם שהוא אמת,

8. ראה הרב אבינר, טהור שפתיים, עמ' 204; שו"ת חבל נחלתו, ח"ד סי' סב, עמ' 348.
9. מעצם השימוש במילה 'אבק' לא ניתן להסיק כי האיסור הוא מדרבנן בלבד. רש"י, סוכה מ ע"ב כתב: 'מידי דלא הוי עיקר האיסור תלוי בו קרוי אבק, וכן אבק רבית, וכן אבק לשון הרע - שאינו לשון הרע גמור, אלא צד לשון הרע, כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת'. כלומר, אבק נחשב 'טפל' לאיסור העיקרי, לאו דווקא מדרבנן. להרחבה ראה: ד"ר יחיאל וינרוט, 'איסור לשון הרע בהלכה', חיבור לשם קבלת תואר ד"ר בפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן, (טבת תשע"ה), עמ' 205-217, זמין בכתובת <https://katzr.net/19af3c>.

10. וכן רבנו יונה, שערי תשובה, שער ג אות עד; רמב"ן, דברים כד, ט; חפץ חיים, לשון הרע כלל ג סעי' ג.
11. סעיף 14, 151 - <https://katzr.net/fb496b>.

נעטף במילים מסופקות, ונעשה שלא בכוונה להזיק, כל עוד אינו עומד בשבעת התנאים להיתר אמירת לשון הרע.¹²

ה. תרבות פרסום הרע

בימי קדם, 'ההצגה הטובה ביותר' הייתה טקס הוצאה להורג של הפושעים. המונים משולהבים התכנסו בכיכר העיר, שם צפו במחזה המרתק, ונהנו משפיכת הדם. כיום עם ההתקדמות המוסרית בעולם, הופסק נוהג זה. עם זאת, נמצאה חלופה אסתטית ונקייה.¹³ כיום ז'אנר תרבותי נפוץ הוא פרסום הפושעים והנוכלים בכיכר העיר המודרנית - אמצעי התקשורת. מהדורות חדשות, תוכניות תחקירים ותוכניות ריאליטי רבות עוסקות בהצגת מעשיו הנפשעים של נוכל זה או אחר. עשרות עונות ואלפי תוכניות עוסקות בשפיכת דמם של הפושעים לעיני הציבור.¹⁴ השעשוע התרבותי נשאר בדמות שמחה לאד בהענשת החוטא לקול תשואות ההמון. מבחינה חוקית אין כאן התנגשות עם חוק איסור לשון הרע, שהרי (לרוב) מדובר בפרסום עושי עוולה ולא אנשים תמימים, אך לא ניתן להתעלם מהמחיר שהציבור משלם על ההלטה התמידית בכל סיפורי הפשע והנוכלות שנעשו בארץ ובעולם, אף שברוב הפעמים, התועלת שתהיה לצופה אפסית או לא קיימת כלל. חברה בה הותר לשון הרע, מאבדת את היכולת לראות את האחר בעין טובה, ואת האמונה בטוב האדם. ביחס הבין אישי עולה חשדנות וזהירות יתר, לא ניתן לסמוך האחד על השני, והאווירה הציבורית עלולה להיזבע בשחור, ואף לתת לגיטימציה לפשוע שהרי כולם כאלה. בנביא (ירמיהו ט, ג) נאמר: 'איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו כי כל אח עקוב יעקב וכל רע רכיל יהלך'. בתרבות הבנויה על אמירת לשון הרע, הנזק אינו מסתכם בהכפשה או פגיעה במאן דהוא, אלא בפגיעה בשיח הציבורי של החברה כולה.¹⁵

12. חפץ חיים, לשון הרע כלל י' סעי' ב. התנאים בתמצות הינם: דרישה מהמפרסם לוודא את העובדות, ולהציג בצורה אמיתית ונייטרלית. פרסום במצבי ספק מותר רק יובהר שלא מדובר על מקרה ודאי, ולא להחסיר פרטים רלוונטיים, או להציג תמונה מעוותת; המפרסם נדרש לחפש אלטרנטיבות לפרסום, שיוכלו לגרום לתועלת ולכמה שפחות נזק; וכן לוודא שאינו פועל ממניעים זרים.
13. החברה המודרנית קבעה הבדל בין שימוש בכוח הזרוע, שנאסר והעובר על כך בר ענישה, לעומת שימוש באמצעים מילוליים, שלרוב מותרים, ואין יכולת להעניש עליהם. החברה כיום, כמעט ואינה רואה דיבור מילולי כאלמות. במילים אחרות, החברה עשתה 'אסתטיזציה לרוע', בצורת חופש הביטוי.
14. נזכיר בקצרה את תוכנית הריאליטי 'יצאת צדיק'. תוכנית זו קיימת על המרקע מעל 20 שנה, עשר עונות ומאות פרקים, שכיכבו בראש טבלת הרייטינג. בתוכנית בוחנים את אמיונותם של בעלי מקצוע באמצעות מצלמה נסתרת, ומומחה באולפן. התוכנית באה למצוא צדיק, אך לרוב מוצאת בעלי מקצוע שלטענתה רימו, חושפת את שמם על בסיס משפט שדה יחיד, ושופכת את דמם ב'פריים טיים' של הטלוויזיה. הרב יובל שרלו (<https://ethics.tzohar.org.il/qa/>) כתב על תוכנית זו: 'את ההישגים של הביקורת על בעלי המלאכה אפשר היה לעשות בדרך שמצד אחד מציגה את הנושא במלוא חריפותו אך מצד שני אינה תולה את העברין ברשות הרבים ההשפלתית'. חשוב לציין שבית המשפט פסק (ת.א. 45384/04) כי התוכנית אינה מדייקת בתכנים שהיא מציגה, ובמקום אחר (ת.א. 15566/05/18) נקט שהתוכנית עושה עריכות מגמתיות. עם זאת ממשיכה התוכנית להופיע על המרקע.
15. כדברי הרב קוק, עין איה שבת, פ"ה פיסקה סו: 'איסור קבלת לה"ר לבד מה שקלקולו נראה ברור, כשהוא יוצא למעשה להפריד בין אחים ומכ"ש לרדוף אדם על חינם, הוא פועל על התכונה הנפשית להטיל חשד ואיבה על האנושיות מתוך איזה מעשה או דיבור הנראה לדון לחובה, ובזה תגדל השקפת הרע בעולם בעיני האדם יותר ממה שהוא באין ערך, ויוכל לצאת משפט מעוקל על כל מהלך הדיעות והמעשים'; להרחבה ראה: הרב מנחם נאבת, 'נצור לשונך מרע: זכות הציבור לדעת ותרבות לשון הרע',

לפי המשפט העברי אין עניין סתם לפרסם את הפושעים, רק כי הם פשעו. הגמרא (סנהדרין פט ע"א) כתבה:

ארבעה צריכין הכרזה, המסית, ובן סורר ומורה, וזקן ממרא, ועדים זוממין. בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל.

כלומר, ישנם ארבעה חטאים ספציפיים שדווקא בהם מפרסמים את החוטא ברבים, לפי שבהם כתבה התורה 'ישמעו ויראו'.¹⁶ וכך ביאר זאת הרש"ר הירש (דברים יט, כ):

מסתבר שהעונש של כל ארבעתם נקבע מתוך התחשבות בחומרת התוצאות של התפשטות החטאים האלה, וזה כנראה גם הטעם של פרסומם. אולם מגמת האזהרה נזכרת בכתוב רק בארבעת הפשעים האלה, ונמצינו למדים מכאן שעקרון ההרתעה איננו בדרך כלל היסוד של דיני העונשים של התורה.

נמצא שלפי המשפט העברי, אין מקום לתרבות פרסום החוטאים, כל עוד אין תועלת לציבור בפרסום, חינוך הידיים בהנאה מהוקעתם בריש גלי, אינו יונק מתורת ישראל.

1. זכויות או חובות

בחברה המודרנית מקובל שהמדינה מספקת סל זכויות לאזרחיה. המדינה מתקשה לתת את מכלול הזכויות החברתיות ולאזן, מה שמוביל להתנגשות תדירה בין זכויות, אותן מנסה מערכת המשפט לפתור, כפי ראות עיניה.¹⁷ לעומת זאת, בתורה לא קיים 'שיח זכויות' אלא 'שיח חובות',¹⁸ אין לאדם זכות טבעית לכבוד או פרטיות, אך יש לו בהחלט חובה לשמור על כבודו ופרטיותו של חברו. לפיכך, אין האדם בא ודורש את זכותו ל'שם טוב', אלא הוא עצמו מחויב שלא לפגוע ב'שם הטוב' של חברו. מחד אין 'זכות הציבור לדעת' במה שאין לציבור תועלת בידיעתו, מאידך יש חובה (ולא רק זכות) ליידע את הציבור על סכנה העלולה להתרגש עליו. חציו השני של הפסוק (ויקרא יט, טז) האוסר

זמין בכתובת - <https://katzr.net/11d869>

16. מסית: דברים יג, יב; זקן ממרא: דברים יז, יג; עדים זוממים: דברים יט, כ; ובן סורר ומורה: דברים כא, כא.

17. חשוב לציין שלהתנהלות המבכרת את 'זכות הציבור לדעת', תוך כדי רמיסת 'הזכות לצנעת הפרט' אין ביסוס חוקי, כדברי השופט נעם סולברג (פס"ד 8954/11 עמ' 50): 'לאימוץ תפיסה המעניקה לחופש הביטוי 'מעמד-על' ביחס לזכות לפרטיות, אין אחיזה בטקסט החוקתי עצמו, ולא בהנמקתו. כזכור, בעת חקיקתם של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד: חופש העיסוק, הוגשה גם הצעת חוק יסוד: חופש הביטוי וההתאגדות, אך זו לא עברה בכנסת; כעין זה טען השופט יצחק עמית (פס"ד 751/10 עמ' 100).

18. על חילוק זה כבר עמדו בעבר, הרב ד"ר מיכאל ויגודה, 'בין זכויות חברתיות לחובות חברתיות במשפט העברי' - (<https://katzr.net/fdeac8>) עמ' 2 כתב: 'שיטות המשפט המודרניות, ובייחוד הדמוקרטיות והליברליות שבהן, רואות את האדם כבעל זכויות, ואילו המשפט העברי רואה אותו כבעל חובות'; הרב רון ש' קליינמן, 'טוב שם משמן טוב', גיליון 520, פרשת מצורע (תשפ"ב) כתב: 'ההבדל שבין שיטות המשפט נובע משוני עקרוני שביניהן. המשפט האזרחי-החילוני מתמקד בזכויות האדם, ומטרתו להגן עליהן ולאזן בין זכויות של היחידים בחברה. לעומתו, המשפט העברי, בהיותו משפט דתי, מציב במרכז לא את האדם אלא את בורא העולם, המצווה על האדם, ומבוסס לא על 'זכויות האדם' אלא על 'חובות האדם' כלפי בוראו שציווה בתורתו 'לא תלך רכיל בעמך' (ויקרא יט, טז); משה זילברג, כך דרכו של תלמוד (1961), עמ' 66-75; וכן בספר שיח הראויות.

על אמירת לשון הרע, הוא: 'לא תעמד על דם רעך אני ה'". ממנו למדו חז"ל (סנהדרין עג ע"א) שיש חובה על האדם להציל את חברו: מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גורתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. חשוב לציין שמצווה זו אינה אמורה רק במניעת מוות, אלא גם במניעת נזקים נוספים, כפי שפסקו הרמב"ם¹⁹ וה'שלחן ערוך'²⁰. כלומר לפי הלכות לשון הרע והמשפט העברי, יש לאדם חובה עצמית לשמור על כבודו, פרטיותו וצנעתו של חברו, לא חוק הנאכף בבית המשפט (הנתון לפרצות ולאקונות) עוצר בעדו מלפגוע בחברו, אלא חובה דתית מול בורא עולם.

סיכום

לאורך המאמר ראינו כמה דוגמאות לפערים הקיימים בין חוק איסור לשון הרע ובין הלכות לשון הרע. מתוך הבדלים אלו ניתן לראות כמה מן העיוותים הקיימים בחוק הנוהג כיום: כך ריק משפטי ביחס ללשון הרע על ציבור הוביל לסאגה משפטית ארוכת שנים; כך חשיפת פרטים אישיים מדיוני בית המשפט לכל מאן דבעי; וכך פרסום דיבה בלשון מעורפלת; הצטדקות בפרסום אמיתי הגם שהוא חסר תועלת; תרבות של פרסום הרע והצגתו ברשות הציבור, וכמובן היווצרות 'שיח זכויות' שיוצר מורכבות במימושו ובאיזונו. כל אלה יכולים לבוא על פתרונם, לו היינו נעזרים בהלכות לשון הרע בעת חקיקת חוק איסור לשון הרע. הנביא (ירמיהו ב, יג) מוכיח את ישראל על שעזבו מקור מים חיים: כי שתיים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים.

למרות 'יושנו' של המשפט העברי, נראה שדברי אלוהים חיים המה, וגם במציאות המודרנית, עומדים המשפט העברי והלכות לשון הרע, להגנת הציבור, וקיום סדר חברתי יציב על כנו. זאת בניגוד לחוק הקיים כיום, שלמרות חקיקתו המודרנית, אינו מצליח לענות על הצורך הנדרש, ואף יוצר עיוותים מציאותיים, לבד מההבדל הערכי בהטלת חובה אישית על האדם לשמור על פרטיותו של חברו, ושמו הטוב.

19. רמב"ם, הל' רוצח ושמירת הנפש פ"א הי"ד.

20. שו"ע, חו"מ סי' תכו.